

Arkkol. O. 143/11.4.1995

RUOKOLAHTI UTULA TERVAHAUDANLAHTI A

inv. RUOKOLAHTI 21

Maansekaisen kiviröykkiön kalvaus 1993

Antti Bilund

RUOKOLAHTI, UTULA, TERVAHAUDANLAHTI A

Pk 3143 10 UTULA

x = 6806624, y = 3576 66, z = 80

Historiallisen ajan röykkiön kaivaus

Ruokolahti -seura

Kaivauksenjohtaja: fil.yo Antti Bilund

Röykkiö tutkittiin osana laajempaa Ruokolahden röykkiöiden tutkimusta ja tavoitteena oli selvittää sen luonnetta ja ajoitusta. Röykkiö sijaitsi hiekkakankaalla, joka laskeutui rantaan pohjoista kohden. Muodoltaan röykkiö oli pyöreähkö kivistä ja hiekasta rakennettu kivikasa, jonka halkaisija oli noin 2 m ja korkeus noin 40 cm. Joka puolella röykkiötä oli ruskea, paikoin hiilinen likamaakerros.

Kaivauksissa kiveys paljastui selvärajaiseksi ja siinä oli selkeä rakenne epäjärjestyksessä olevan pintakiveyksen alla. Röykkiön reunoilta paljastui säännöllinen kiviladelmä, joka koostui kahdesta sisäkkäisestä muurimaiseksi ladotusta U -kirjaimen muotoisesta kivikehästä. Kehien väli oli täytetty pienemmällä kivillä ja hiekalla. Röykkiö tulkittiin tulisijaksi, mutta sen yläosan alkuperäistä rakennetta ei kaivauksen antamien tietojen perusteella voida päätellä. Röykkiötä ympäröivä likamaakerros ajoittuu röykkiön kanssa samanaikaiseksi. Tosin paikalla on merkkejä myös kivikautisesta toiminnasta. Kaivauksen jälkeen alue entisöitiin niin, että tulisijan pohjarakenne jäi näkyviin.

Löydöt koostuivat ongenkoudusta ja sen perukkeesta, kahdesta litistetystä kuparinpalasta, liitupiipun kappaleista, rautaesineen katkelmasta, tuluspiistä sekä palaneista luista. Lisäksi löydettiin hioin, pala keramiikkaa ja kvartsi-iskoksia. Löytöjen perusteella tulisija ajoittuu historialliseen aikaan, joskin keramiikan pala vaikutti kivikautiselta keramiikalta. Esihistoriallisiksi tulkitut luu, iskokset ja keramiikka on luovutettu museovirastoon, muut löydöt Ruokolahti -seuralle.

Löydöt: KM 28717

Ajoitus: 1600-1800 -luku

Tutkitun alueen laajuus: 11 m²

Tutkimuskustannukset: Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön Ruokolahti -seuralle myöntämä apuraha

Tutkimusraportti: A. Bilund 11.4.1995 museoviraston arkeologian osaston arkisto

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	1
Johdanto	2
Kaivauskohteen valinta ja kaivauksen tarkoitus	2
Kohde ja sen ympäristö	2
Kaivauksen tarkoitus	3
Kaivausmenetelmät	3
Yleistä	3
Mittaukset	4
Dokumentointi	4
Kaivauksen eteneminen	5
Kaivaushavainnot	5
Kohteen entistäminen	7
Löydöt	7
Ongenkoukku ja peruke	7
Litistetyt kuparin palat	9
Liitupiipun kappaleet	9
Piikiven kappaleet	10
Rautaesineen katkelma	10
Palaneet luut	10
Hioin	11
Keramiikan pala	11
Iskokset	11
Tulokset	11
Muinaisjäännöksen muodostuminen	11
Vaiheet ennen tulisijan rakentamista	11
Tulisijan rakenne	12
Tulisijan käyttö	13
Tulisijan myöhemmät vaiheet ja kulttuurikerros	14
Röykkiön ajoitus ja tarkoitus	14
Liitteet	16
Vaaituspöytäkirja kiintopisteen korkeuden siirrosta	16
Peruskarttaote	17
Yleiskartta 1:500	18
Röykkiön pinta ja taso 2 sekä tasokaivausalueen tasot I ja II 1:50	19
Röykkiön taso 2 ja profiilit sekä tasokaivausalueen taso II 1:20	20
Valokuvaluettelo	21

Johdanto

Tässä kertomuksessa kuvattu maansekaisen kiviröykkiön kaivaus Ruokolahden Utulan Tervahaudanlahdessa kuuluu osana laajempaan kiviröykkiötutkimukseen. Kesällä ja syksyllä 1993 tämän kirjoittaja tutki Ruokolahdella erilaisia kiviröykkiökohteita Ruokolahti-seuran palkkaamana. Tutkimukset mahdollisti Karjalaisen kulttuurin edistämisseuran Ruokolahti-seuralle myöntämä apuraha. Tutkimusten järjestämisessä ja suunnittelussa avusti FT Jukka Luoto Etelä-Karjalan museosta.

Tutkittu röykkiö sijaitsee kesähuvilatontilla, jonka omistajaa, tekn.lis. Veikko Aiasvuota, kiitän myönteisestä suhtautumisesta tutkimukseen. Röykkiö tutkittiin Museoviraston myöntämän kaivausluvan mukaisesti 15.9.-18.9.1993 ja entistettiin 28.10.1993. Maastossa kaivajina ja muuten tekivät talkootyötä ruokolahtelaiset Reino Hammaren, Pauli Nikko, Eino Ollikainen, Väinö Rautio, Aimo Rikkinen ja Sulo Siitonen, joita haluan myös tässä yhteydessä kiittää. Kaivauksen johtamisesta ja jälkitöistä vastasi allekirjoittanut.

Kaivauskohteen valinta ja kaivauksen tarkoitus

Kohde ja sen ympäristö

Tutkittu röykkiö sijaitsee Ruokolahdella, Utulan kylässä, lähellä Tervahaudanlahden rantaa ($x = 6806\ 24$, $y = 3576\ 66$, $z = 80$). Siitä ilmoitti Etelä-Karjalan museoon maanomistaja ja se tarkastettiin kesällä 1993. Tarkastuksessa todettiin, että röykkiö koostui kivistä ja maasta ja oli likimain pyöreä, halkaisijaltaan noin kaksi metriä ja 40 cm korkea. Röykkiö oli kokonaan sammalen peitossa. Röykkiön etelä- ja pohjoislaidoilla kivet röykkiön reunassa näyttivät muodostavan muurimaista ladelman, muilla sivuilla röykkiön pinta laskei tasaisesti. Kivet olivat kooltaan vaihtelevia, keskimäärin ehkä parinkymmenen senttimetrin läpimittaisia. Kivet eivät olleet palaneita ja näyttivät tavallisilta moreenikiviltä. Röykkiön pinnalla sammalen alla oli kivien väleissä monin paikoin hiekkaa, myös aivan röykkiön päällä. Maaperäkairalla kokeillen röykkiön sisusta tuntui kiviseltä, mutta kaira kuitenkin upposi röykkiön läpi yhdestä kohdasta röykkiön keskeltä 85 cm syvyydeltä. Pohjalla olevan puhtaan hiekan (noin 7 cm) päällä oli noin 25 cm paksuinen kerros likaista ruskeaa hiekkaa, jossa on vähän hiilenmuruja. Tämän päällä, kivien väleissä oli vaaleampaa hiekkaa. Röykkiön ympärillä maa oli kairalla kokeillen kivetöntä hiekkaa. Joka puolella röykkiön ympärillä oli turpeen alla ruskea, paikoin vähän hiiltä sisältävä likamaakerros. Kerros näytti olevan paksuimmillaan (20-25 cm) röykkiön lähellä ja ohenevan siitä kauemmas siirryttäessä. Likamaakerros ulottui joissakin suunnissa ainakin 10 m päähän röykkiöstä.

Maasto röykkiön ympäristössä on hiekkakangasta, joka laskee loivasti pohjoiseen, kohti Saimaan Tervahaudanlahden rantaa. Ranta on lähinnä pohjoisluoteessa noin 100 m päässä. Maaperä on kivetöntä, lajittunutta hiekkaa. Noin 20 m päässä röykkiöstä lounaaseen on kivikkoinen, jyrkemmin nouseva harjumuodostuman reuna. Kivikko harjun rinteeseen juurella on ilmeisesti Vuoksen puhkeamista edeltäneen korkeimman Saimaan pinnan tasossa (noin 82 mmpy). Rinteen juurella on noin 10 m levyinen tasanne ja sen alla (10 m röykkiöstä etelään) puolen metrin korkuinen törmä. Metsä on vaihtelevan ikäistä männikköä.

Kaivauksen tarkoitus

Röykkiön ikää ja tarkoitusta ei voitu päällisin puolin tarkastellen varmasti päätellä. Se ei näyttänyt kaskiröykkiöltä, koska kivien välissä on runsaasti hiekkaa. Ympäröivä maaperä ei kivettömyytensä takia olisi vaatinut kivien raivausta, jos sitä olisi viljelty, mikä toisaalta tuntuu epätodennäköiseltä sen karuus huomioon ottaen. Röykkiön arviointia vaikeutti epävarmuus sen ja likamaakerroksen suhteesta, vaikka ne näyttivatkin todennäköisemmin kuuluvan yhteen. Veikko Alasvuon Tervahaudanlahden rannalta löytämät kvartsi-iskokset (KM 28171-1) viittasivat siihen, että alueella on ollut esihistoriallista asutusta, johon likamaakerros voi liittyä. Jos myös röykkiö olisi esihistoriallinen, se voisi olla asuinpaikkaan liittyvä rakenne tai lapinraunio-tyyppinen hauta. Asuinpaikkoihin liittyviä röykkiömäisiä rakenteita ei juuri tunneta. Lapinraunioksi röykkiö taas olisi rakenteeltaan, kooitaan ja maastosijainniltaan epätyypillinen. Jos taas röykkiö ja likamaakerros kuuluvat uudempaan, ilmeisesti tilapäiseen asutukseen, röykkiö voisi olla kiukaan jäännös. Hiekan runsas esiintyminen röykkiössä ja hiilen vähäisyys eivät oikein tukeneet tätäkään ajatusta. Röykkiötä epäiltiin myös osittain sortuneeksi, kivistä ladotuksi rajamerkiksi. Tämän selityksen ongelmana on toisaalta se, ettei paikalla tiedetä olleen rajoja, toisaalta röykkiön suuri koko ja hiekan esiintyminen. Likamaakerroksen täytyisi ilmeisesti olettaa syntyneen toisessa yhteydessä.

Koska röykkiö sopi Ruokolahdella käynnissä olevan kivistöröykkiötutkimuksen teemaan ja oli ainoa tarkastettu kohde, joka ei päällisin puolin tarkasteltuna vaikuttanut viljelysmaan raivauksessa syntyneeltä, se valittiin tarkemmin tutkittavaksi. Kaivauksella haluttiin selvittää röykkiön tarkoitus ja saada röykkiölle ajoitus. Toisena tavoitteena oli selvittää röykkiön ja sen ympärillä havaitun kulttuurikerroksen välinen suhde.

Kaivausmenetelmät

Yleistä

Röykkiö oli pienikokoinen ja näytti päältä katsoen muodostuvan suurimmaksi osaksi kivistä, joita niiden välissä paikoitellen esiintyvä pehmeä hiekka tuskin pitäisi koossa profiilileikkauksissa, joten sektorikaivaus ei näyttänyt sopivalta menetelmältä. Jo ennen turpeen poistoa vaikutti siltä, että röykkiön joillakin sivuilla oli näkyvissä muurimaista rakennetta. Näin ollen röykkiön kaivausmenetelmäksi valittiin alustavasti koko röykkiön kaivaus yhdellä kertaa, mahdollisuuksien mukaan luonnollisina kerroksina ja havaittuja rakenteita säilyttäen.

Röykkiön ja sen ympärillä havaitun kulttuurikerroksen välisen suhteen selvittämiseksi kaivausalue oli valittava niin, että röykkiön lisäksi tutkittaisiin tasokaivauksella sitä ympäröivää aluetta. Koska kulttuurikerros kairaushavaintojen mukaan näytti ohenevan siirryttäessä kauemmas röykkiöstä, haluttiin selvittää, olisiko kulttuurikerroksessa kaivauksessa havaittavissa muita eroja lähellä röykkiötä ja kauempana siitä. Kun käytettävissä oleva aika rajoitti kaivettavan alueen koon varsin pieneksi, valittiin alue pitkänomaiseksi niin, että röykkiö tuli sijaitsemaan sen toisessa päässä, ja toinen pää ulottui mahdollisimman kauas röykkiöstä. Koska tontin rajoja ei voitu ylittää eikä suurempia puita kaataa, oli kaivausalue sijoitettava niin, että röykkiö tuli sen

eteläpäähän ja tasokaivausalue jatkui röykkiöstä pohjoiseen. Kaivausalueen pinta-
alaksi tuli röykkiö mukaan lukien 11 m².

Kaivaminen suoritettiin lastoin, röykkiössä osittain paljain käsin, koska hiekka kivien
välissä oli pehmeää. Kaikki tasokaivausalueelta ja röykkiöstä poistettu maa seulottiin
seulalla, jonka silmäkoko oli 4 mm.

Mittaukset

Peruslinjaksi valittiin Alasvuon tontin lounaisrajan eteläosa, jonka suunta
neulapohjoiseen verrattuna on noin 321°. Maastossa peruslinjan osoittavat tontin
lounaisrajalla olevat kaksi maahan upotettua rajapaalua, toinen tontin eteläkulmassa ja
toinen siitä noin 22 m luoteeseen. Kaivauskoordinaatisto kiinnitettiin peruslinjaan niin,
että tontin eteläkulmassa oleva rajapaalu sijaitsee koordinaatistossa kohdassa $x = 100$
ja $y = 100$ ja x -akseli kasvaa tontin rajan suunnassa luoteeseen ja sitä vastaan
kohtisuorassa oleva y -akseli koilliseen. Toinen rajapaalu sijaitsee siis kohdassa
 $x = 122,03$, $y = 100$. Peruslinjaa vastaan kohtisuoraan merkittiin apulinjat kohtiin
 $x = 100$ ja $x = 110$ ja edelleen x -akseliin suuntainen apulinja kohtaan $y = 110$. Tutkittu
röykkiö ja tasokaivausalue tulivat kokonaisuudessaan sijaitsemaan näin muodostuneen
neliön sisällä. Kaivausalue paalutettiin 1 m² ruutuihin mittaamalla paalujen paikat neliön
sivuilta. Lisäksi merkittiin paaluilla kohtisuorat linjat röykkiön keskikohdan yli profiilien
mittausta varten kohtiin $x = 106,50$ ja $y = 101,50$.

Kaivausten korkeuskiintopisteeksi valittiin edellä mainittu peruslinjalla kohdassa
 $x = 122,03$, $y = 100$ olevan rajapaalun yläpinta. Kiintopisteen absoluuttinen korkeus
määritettiin siirtämällä korkeus kaivauspaikalta noin kuusi kilometriä länsilounaaseen,
Kutveleen kanavan pohjoispuolella lossirannassa olevan kiintopisteen (numero 843277,
merkitty peruskarttaan) korkeus (77,78 mmpy) Saimaan pintaan ja kaivauspaikalla
edelleen Saimaan pinnasta kaivausten kiintopisteeseen, jonka korkeudeksi saatiin
78,99 mmpy. Siirtomatka (maalla) oli 86 m ja siihen sisältyi vain kaksi koneasemaa
(yksi kummassakin päässä), joten siirto suoritettiin vain yhteen suuntaan, eikä
sulkuvirhettä määritetty. Mittauksen tarkkuutta rajoittanee lähinnä aallokko, joka
Kutveleessä vaikeutti veden pinnan korkeuden arviointia. Arviointivirhe on kuitenkin
korkeintaan muutamia senttimetrejä. Kaivausten korkeuskiintopistettä vastaava
korkeusluku on 092.

Dokumentointi

Koska röykkiön ja sitä ympäröivän kulttuurikerroksen kaivaus etenivät röykkiön
rakenteesta johtuen eri tahtiin, viitataan seuraavassa kaivauksen eri vaiheisiin röykkiön
osalta arabialaisilla numeroilla (tasot 1-4) ja tasokaivausalueen osalta roomalaisilla
numeroilla (tasot I-III).

Valitusta kaivausmenetelmästä johtuen profileja ei kaivauksen aikana piirretty, vaan
pystysuuntaiset rakenteet ja stratigrafia dokumentoitiin eri kaivausvaiheissa
suoritettujen korkeusmittausten avulla ja rekonstruoidtiin myöhemmin niiden ja
kaivausmuistiinpanojen avulla. Tämän mahdollistamiseksi profiilit vaaittiin tihein välein
ja aina melko ohuiden kerrosten kaivamisen jälkeen. Ajan säästämiseksi röykkiötä ei
piirretty jokaisen vaaituksen yhteydessä, vaan ainoastaan alussa, pintaturpeen poiston
jälkeen, ja kaivauksen kuluessa silloin kun rakenteita tuli esiin (taso 2).

Tasokaivausalue piirrettiin ensimmäisen kerroksen ja toisen kerroksen kaivamisen jälkeen (tasot I ja II). Ensimmäisen kerroksen jälkeen kulttuurikerroksessa oli havaittavissa runsaasti erilaisia yksityiskohtia, mutta jo toista kerrosta kaivettaessa se muuttui homogeenisemmäksi, eikä syvemmällä ollut paljoakaan piirtämistä.

Kaivauksen yhteydessä otettiin vain mustavalkokuvia. Valokuvia otettiin lähinnä rökkiöstä, erityisesti sen pystysuuntaisten rakenteiden dokumentoimiseksi. Käytettävissä ollut välineistö ei valitettavasti mahdollistanut kuvaamista ylhäältä päin. Tasokaivausalueelta kuvattiin vain joitakin yksityiskohtia, koska oli odotettavissa, että suurin osa värieroina havaittavista yksityiskohdista ei näkyisi mustavalkokuvissa.

Kaivauksen eteneminen

Kaivaushavainnot

Ennen turpeen poistamista rökkiö vaaittiin edellä mainittuja profiililinjoja pitkin 0,1 m välein ja tasokaivausalue 1 m² ruutujen kulmien kohdalta. Tasokaivausalueelta poistettiin turve ja noin viiden senttimetrin kerros maata. Turvekerros oli useimmilla kohdilla vain muutaman senttimetrin paksuinen, koostui sammalesta ja oli löyhästi kiinni kivennäismaassa. Mineraalimaan pinnassa oli havaittavissa heikkoa podsolimaannoksen muodostusta, joka näkyi ohuena, noin 1 cm paksuisena vaaleana huuhtoutumiskerroksena. Tämän alta paljastui tumman ruskeanharmaa kulttuurikerros, josta saatiin seulontalöytönä pieni pala keramiikkaa (KM 28171:2). Tasokaivausalue kartoitettiin ja vaaittiin (taso I, yksityiskohtia valokuvissa 12 ja 13).

Seuraavaksi rökkiön pinnalta poistettiin sammal niin, että kiveys saatiin näkyville. Tällöin vahvistui, että rökkiön pintakiveys oli rakenteeltaan tietyllä tavalla säännöllinen. Rökkiön koillis- ja lounaisreunoilla ja suurelta osin myös kaakkoisreunalla kivet muodostivat muurimaisen ladelman siten, että alimmat kivet olivat vaakasuorassa, mutta ylempänä olevat kallistuivat aina enemmän sisään päin. Rökkiön keskellä ja varsinkin luoteisreunalla kivet olivat epäjärjestyksessä ja niiden väleissä oli näkyvillä paljon hiekkaa (valokuvat 6-11). Tämä tulkittiin niin, että rökkiön luoteisreunaa oli purettu tai se oli sortunut. Rökkiön pintakiveys piirrettiin. Koska rökkiön pinnalla oli ollut vain vähän irtainta sammuista ja sekin lähinnä kivien koloissa, ei rökkiön pintaa tässä vaiheessa vaaittu.

Rökkiö näytti selvärajaiselta eikä ympäröivässä kulttuurikerroksessa näkynyt merkkejä laajemmalle ulottuvasta kiveyksestä tai muista rakenteista, joten kaivausta jatkettiin purkamalla rökkiötä. Aluksi poistettiin lähinnä epäjärjestyksessä olevaa kiveystä rökkiön päältä ja luoteispuolelta. Pintakiveyksen alla oli kivien välissä runsaasti pehmeää harmaanruskeaa hiekkaa (valokuvat 15-18). Tästä löydettiin seulottaessa ongenkoukku ja siihen liittyvä peruke sekä litteäksi taottu levymainen kuparin palanen. Seulottu maa oli peräisin rökkiön keskiosasta, profiililinjojen risteysten itäpuolelta. Löydöt olivat rökkiössä selvästi pintakiveyksen alla, sillä samalta alueelta oli otettu hiekkaa jo aiemmin. Rökkiö vaaittiin heti tämän jälkeen, joten kyseiset profiilit osoittavat löytöjen sijainnin alarajan korkeussuunnassa (taso 1).

Röykkiön purkamista jatkettiin poistamalla epäjärjestyksessä olevaa kiveystä ja hiekkaa sen sisäosista ja pyrkien samalla säästämään muurimaista kiveystä reunoilla. Seulottaessa hiekkaa joka oli peräisin profiilien leikkauspisteen eteläpuolelta läheltä röykkiön reuraa pintakivien välistä tai alta, löydettiin toinen, aiemmin löydettyä muistuttava taottu kuparinpala. Syvemmällä kivet olivat osittain palaneita niin, että jokin sivu oli huomattavan nokinen. Kivet olivat satunnaisissa asennoissa. Joissakin nokinen sivu oli ylöspäin niin, että noki irtosi kaavittaessa hiekkaa kiven päältä, toisissa taas nokinen sivu oli alaspäin, minkä seurauksena kivestä jäi nokikerros alla olevan hiekan pintaan kiveä nostettaessa. Kivien välissä oli hiekkaa niin runsaasti, että jotkut kivet eivät nojanneet lainkaan alla oleviin kiviin vaan ainoastaan välissä olevaan hiekkaan. Palaneiden kivien ja palamattoman hiekan alta paljastui kerros, jossa oli punaiseksi palanutta hiekkaa ja vähän hiiliä ja näiden alla voimakkaasti palaneita kiviä. Röykkiön keskiosa kaivettiin tähän tasoon. Samaan aikaan röykkiön reunoilta paljastui säännöllinen kivirakenne, joka koostui kahdesta sisäkkäisestä muurimaisesti ladotusta U-kirjaimen muotoisesta kivikehästä, joiden väli oli täytetty pienemmällä kivillä ja hiekalla (valokuvat 19-20). Röykkiön luoteisreunalla, mihin "U" avautui, epäjärjestyksessä olevan kiveyksen alta paljastui nokimaaläikkä. Tässä vaiheessa röykkiö todettiin tulisijan jäännökseksi, piirrettiin ja vaaittiin profileja pitkin (taso 2).

Seuraavaksi kaivettiin tulisijan sisustaa ja sen edessä olevaa nokiläikkää. Tulisijan sisällä olevat voimakkaasti palaneet litteähköt kivet muodostivat arinan, jossa kivien väleissä oli palanutta hiekkaa ja jonkin verran hiiliä. Tulisijassa ei ollut yhtenäistä hiili- tai tuhkerakennetta. Päällimmäisten, vielä melko kovien kivien alla oli kerros hauraaksi palaneita kiviä. Yhteensä palaneita kiviä oli 15-20 cm paksuudelta. Palaneiden kivien alta paljastui punaiseksi palanut pohjahiekka. Tulisijan edestä olevasta nokiläikästä löydettiin liitupiipun kappaleita ja osittain palaneita piikiven paloja. Lisäksi seulottaessa löydettiin kolme palaa palanutta luuta, joka oli peräisin joko nokiläikästä tai aivan sen vierestä tulisijan pohjasta (valokuvat 21-24). Nokiläikän alta tuli esiin pohjahiekka. Röykkiö vaaittiin profiililinjoja pitkin (taso 3).

Tasokaivausalueella röykkiön ympärillä oli tähän mennessä kaivettu vasta yksi noin viiden senttimetrin paksuinen kerros. Koko alueelta kaivettiin nyt toinen, 5-10 cm paksuinen kerros. Tulisijan itäkulmasta, sen ulkomuurin pohjakiven vierestä löydettiin hiomakivi. Pohjamaa tuli näkyviin kaivausalueen pohjoispäässä, missä kulttuurikerros oli ohuin. Tasokaivausalue piirrettiin ja vaaittiin (taso II, valokuva 26).

Kaivausta jatkettiin poistamalla tasokaivausalueelta kulttuurikerros pohjaan asti (taso III). Tulisijan sisältä kaivettiin jonkin verran palanutta pohjahiekkaa niin, että tulisijan alimpien seinäkivien alareuna saatiin näkyviin (valokuvat 25 ja 27). Alimmat seinäkivet poistettiin profiililinjojen kohdalta ja pohjataso vaaittiin profiililinjoja pitkin (taso 4). Lieden perältä seinän pohjakivien välisistä koloista poistetusta hiekasta saatiin seulontalöytönä vielä yksi liitupiipun pala. Profiililinjoilta poistettujen seinän pohjakivien alla todettiin lieden etelä- ja itäpuolella puhtaan pohjahiekan päällä 2-3 cm paksuinen kirjava, ruskeanharmaa kerros, mahdollisesti kulttuurikerros (valokuva 28). Lieden pohjoispuolella pohjakivien alla oli 1-2 cm paksuinen harmaa kerros, jossa oli hiekan seassa pieniä puuhiilen palasia ja ilmeisesti runsaasti tuhkaa. Kerros toi mieleen lähinnä perusteellisesti poltetun ja sateen huuhteleman nuotion pohjan.

Kohteen entistäminen

Tässä vaiheessa kaivaus lopetettiin. Lieden seinien pohjakiviä ei poistettu profiililinjojen ulkopuolelta, koska tämä ei todennäköisesti olisi tuonut merkittävästi lisää tietoa muinaisjäännöksestä, ja olisi toisaalta vaikeuttanut röykkiön entistämistä. Ruokolahti-seuran aloitteesta, maanomistajan suostumuksella ja Museoviraston luvalla kaivausalue entistettiin niin, että tulisijan rakenne jäi näkyviin. Kahdesta sisäkkäisestä kivirivistä koostuvan tulisijan seinän pohjakiveyksen päälle ladottiin saman mallin mukaisesti muurimaista kiveystä muutaman kymmenen senttimetrin korkeudelle maan pinnasta. Tasokaivausalueen täytön jälkeen maanpinnalle jäänyt osa vastannee likimain kaivauksen yhteydessä todettua ehjänä säilynyttä rakennetta. Tulisijan yläosan alkuperäistä rakennetta ei kaivausten perusteella voi päätellä, kuten myöhemmin esitetään.

Löydöt

Kaivauksessa talteen otettujen löytöjen ajoittamista vaikeuttaa muutamissa tapauksissa (palanut luu, hioin) se, että alueella on ilmeisesti historiallisen ajan asutuksen lisäksi ollut kivikautinen asuinpaikka. Seuraavassa on esihistoriallisiksi tulkittu tulisijaa ympäröivästä sekoittuneesta kulttuurikerroksesta löytyneet esineet ja historiallisiksi kiinteästi tulisijaan liittyneet esineet. Yksittäisten esineiden laatu ja löytösuhteet eivät ole ristiriidassa tämän tulkinnan kanssa. Löytöjä käsiteltäessä on esihistoriallisiksi tulkittujen ja Museovirastolle luovutettujen löytöjen osalta mainittu Kansallismuseon luettelonumero. Historiallisen ajan löydöt ovat Ruokolahti-seuran hallussa.

Esinelöydöt on lueteltu seuraavassa taulukossa. Esineiden lisäksi löydettiin melko runsaasti hiiltä, tosin enimmäkseen pieninä paloina. Koska tulisija voidaan ajoittaa varsin tarkasti esineelöytöjen perusteella ei hiiltä otettu talteen. ?

Ongenkoukku ja peruke

Ongenkoukku on pituudeltaan 39 mm kannasta koukun polveen. Se on valmistettu noin kahden millimetrin paksuisesta metallilangasta. Metalli on ilmeisesti melko kuparipitoista, sillä se on väriltään varsin punaista. Koukun kärkiosa on taottu litteäksi ja kärkeen päin ohenevaksi. Kärjen alle on muotoiltu terävä väkä. Koukun polvi on pyöreä, mutta varsin jyrkästi kaartuva. Lankaa on litistetty takomalla myös polven kohdalta. Koukun varsi on jonkin verran käyrä, selkäpuolelle kupera. Kantaosa on takomalla ohennettu ja litistetty ja käännetty lenkiksi koukun selkäpuolelle.

RUOKOLAHTI UTULA TERVAHAUDANLAHTI, KIVIRÖYKKIÖN KAIVAUUS 1993, LÖYDÖT:

Nu- mero	KM- numero	Laatu	X-koor- dinaatti	Y-koor- dinaatti	Z-koor- dinaatti tai kerros	Löytötapa
1	28171:2	saviastianpala	101-102	108-109	I kerros	likamaasta, seulasta
2		ongenkoukku ja peruke	101,50- 102,00	106,50- 107,00	1. kerros	tuekasta röykkiön pin- takivien alta, seulasta
3		litistetty kuparin pala	101,50- 102,00	106,50- 107,00	1. kerros	hiekkasta röykkiön pin- takivien alta, seulasta
4		litistetty kuparin pala	101-102	105,50- 106,50	2. kerros	hiekkasta röykkiön pin- takivien välistä, seulasta
5		palanutta luuta, 3kpl	100,80- 101,20	106,50- 107,20	3. kerros	tulisijan suulta pala- neesta maasta, seulasta
6		liitupiipun paloja, 4 kpl	101,05	106,80	156	tulisijan suulta noki- maasta, kaksi seulasta
7		palanutta puita, 2 kpl	101,20	107,00	153	tulisijan suulta noki- maasta
8	28171:6	kvartsi, lohkokappale	102,50- 103,00	106,00- 106,50	II kerros	likamaasta, seulasta
9		hiomakivi	102,40	106,80	II kerros	tulisijan ulkoseinän vie- restä likamaasta
10	28171:5	kvartsi-iskos	102-103	107,00- 107,50	II kerros	likamaasta, seulasta
11	28171:3	mahdollinen pii-iskos	102-103	107,00- 107,50	II kerros	likamaasta, seulasta
12	28171:4	kvartsi-iskos (?)	102-103	107,00- 107,50	II kerros	likamaasta, seulasta
13		rautaesineen katkelma	100-101	106,50- 107,00	III kerros	likamaasta, seulasta
14	28171:8	kvartsi-iskos (?)	101-102	108-109	III kerros	likamaasta, seulasta
15	28171:7	palanut luu	101-102	108-109	III kerros	likamaasta, seulasta
16		liitupiipun pala	101,80- 102,20	106,30- 106,70	4. kerros	tulipesän perältä, perus- kivien välistä, seulasta

Koukun kannassa olevaan lenkkiin on kiinnitetty 35 mm pituinen rautainen peruke. Se on valmistettu poikkileikkaukseltaan neliömäisestä noin 2 mm paksuisesta vartaasta kääntämällä sen päät lenkeiksi niin, että lopputulos on hoikan S-kirjaimen muotoinen. Peruke on epäsymmetrinen, koukun puoleisessa päässä oleva lenkki on halkaisijaltaan noin 7 mm ja toinen 9 mm.

Koukku on siististi ja huolellisesti tehty. Se ei kuitenkaan vaikuta tehdastekoiselta. U. Sireliuksen mukaan koukut tehtiin vielä melko myöhään viime vuosisadalla tavallisimmin itse, vaikka vuosisadan lopulla tehdastekoiset koukut tulivatkin

yleisimmiksi. Aikaisemmin oli alalla ollut myös jonkin laista kotiteollisuutta, erityisiä koukkujen valmistajia, jotka myivät koukkujaan itse tai kauppiaiden välityksellä¹.

Tulisijasta löytyneeseen koukkuun liittyvä peruke on koukkuun verrattuna hyvin kotitekoisen tuntuinen. Sirelius kertoo, että metallista peruketta käytettiin hauen pyyntiin tarkoitetuissa koukuissa. Perukkeen piti olla liikkuva ja herkkä. Siksi se tehtiin yleensä ohuesta vaski- tai rautalangasta ja moniniveliseksi. Perukkeen tuli olla pituuden 1-2 "korttelia"². Löydetty peruke on Sireliuksen kuvaamiin verrattuna kömpelö. Se on raskas, tuskin kovinkaan herkästi liikkuva, ja toisaalta lyhyt, hauen leukojen pituutta ajatellen ehkä jopa liian lyhyt. Lyhyys voi johtua perukkeen materiaalista: rautavartaasta tehtynä pidempi peruke olisi ollut aivan liian painava. Tämä voi edelleen viitata siihen ettei perukkeen tekijällä ole ollut käytettävissään ohutta metallilankaa.

Litistetyt kuparin palat

Löydetyt kaksi litistettyä kuparin palaa muistuttavat toisiaan ja niitä täytynee pitää esineinä siinä mielessä, että niitä on tarkoituksellisesti, vaikkakin karkeasti muotoiltu. Molemmat on tehty kupariputkesta katkaisemalla siitä noin 25 mm pituinen pätkä. Putki on litistetty joko ennen katkaisemista tai sen jälkeen. Putken ulkoläpimitta on ollut 7 mm ja seinämän paksuus noin 1 mm. Kummankin esineen leveys toisesta päästä on 11 mm ja paksuus 2 mm, eikä päätä ole juuri muokattu litistämistä lukuun ottamatta. Esineiden toisia päitä taas on faottu tai puristettu voimakkaasti, niin että ne ovat litistyneet lisää ja niiden pinta on tullut rosoiseksi. Toista on käsitelty voimakkaammin ja se on päästä 16 mm levyinen, toisen leveys on 13 mm. Esineiden pinnassa olevat jäljet voisivat olla peräisin kivistä.

Löytöyhteyden perusteella kuparin palat näyttäisivät liittyvät koukkuun ja perukkeeseen ja siis kalastukseen. Lähinnä kai kuparin paloja voisi kuvitella käytetyn siimanpainoina siten, että siima olisi pujotettu putken läpi ja putki litistetty niin, ettei se luista siimassa. Tarkemmin ajatellen tämäkään ei kuitenkaan vaikuta uskottavalta. Ainakin toista esinettä on muokattu niin voimakkaasti, että sen läpi pujotettu siima olisi todennäköisesti katkennut ja irronnut. Siiman suojelemiseksi esineitä olisi ollut parasta litistää takomalla keskeltä eikä päältä. Lisäksi putken olisi varmaan saanut kiinnitettyä siimaan sitomalla yhtä helposti kuin litistämällä. Kupariesineiden funktio jää näin ollen epävarmaksi.

Liitupiipun kappaleet

Tulisijan suulla olevasta nokiläikästä löydettiin neljä liitupiipun kappaletta ja tulisijan perältä yksi. Nokiläikästä löytyneet palat ovat osittain palaneet ruskeanharmaiksi. Paloista kaksi piipun varresta olevaa sopivat yhteen, samoin kuin kaksi varren ja pesän liitoskohdasta olevaa palaa. Viides, tulisijan perältä löydetty kappale on piipun pesän pohjasta, sen takaosasta (eli vastakkaiselta puolelta pesää kuin piipun varsi). Palat kuuluvat ilmeisesti samaan piippuun.

¹U. Sirelius, Suomalaisten kalastus, osa I, Kansatieteellisiä tutkimuksia I, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1906, s. 60, 92.

²U. Sirelius, em. teos, s. 65, 95.

Löydetyistä piipusta puuttuvat jalka, pesän etuosa ja reuna sekä varren koristellut osat sikäli kuin niitä on ollut, joten piippua ei voi tarkasti ajoittaa, eikä sen valmistajaa selvittää. Vaikka paloja on vähän, voi niiden perusteella kuitenkin päätellä että piippu on ollut yleisnuodoltaan 1600-1700-lukujen piippujen tyyppinen. Piipun pesä on ollut taaksepäin (siis polttajasta poispäin) kallistettu ja tavallaan varren jatkeena, eikä sen päällä ja suorassa kulmassa siihen verrattuna. Tämän tyyppisiä piippuja on tosin valmistettu vielä 1800-luvullakin, vaikka silloin viimeksi mainittu muoto onkin tullut yleisemmäksi³. Tulisijasta löydettyä piippua valmistettaessa puikkoa, jolla varressa oleva reikä on avattu, on työnnetty liian pitkälle pesään, jolloin pesän takaseinästä peräisin olevaan kappaleeseen on jäänyt puikon kärjestä jälki. Tämän jäljen asennosta näkee, että piipun pesä on ollut hyvin voimakkaasti taaksepäin kallistettu. Toisaalta samasta kappaleesta näkee, että piipun jalka on ollut pesään verrattuna tavallista taaempaan. Tällaiset muodot näyttävät olleen käytössä erityisesti 1600-luvun lopulla ja 1700-luvun alussa⁴. Pelkästään tällä perusteella piippua ei ainakaan ilman perusteellisempaa lähdevertailua voi kuitenkaan ajoittaa juuri tälle jaksolle.

Piippu, johon löydetyt kappaleet kuuluvat on ollut hyvin kiillotettu ja siten ilmeisesti suhteellisen kallista ja harvemmin käytettyä tyyppiä. Tämä on mielenkiintoinen yksityiskohta, varsinkin kun löytöpaikka on näinkin syrjäinen. Ainakaan allekirjoittanut ei ole sattunut aiemmin tällaista piippua Itä-Suomessa näkemään.

Piikiven kappaleet

Tulisijan edustalta löytyneistä piikiven kappaleista suurempi on noin senttimetrin pituinen ja kokonaan sameaksi palanut. Sen yhdellä laidalla on runsaasti pieniä iskentäjälkiä, jotka eivät kuitenkaan muodosta terää. Pienempi pala on lastumainen ja osittain palanut. Palamattomasta osasta näkyy, että pii on ollut vaalean harmaata ja läpikuultavaa. Palat ovat mitä ilmeisimmin tulisijaan joutunutta tuluspiitä.

Rautaesineen katkelma

Tulisijan edustalta löytynyt rautaesineen katkelma on niin pieni ja voimakkaasti ruostunut, ettei siitä voi päätellä minkälaiseen esineeseen se on kuulunut. Se näyttää olevan 13 mm pituinen pätkä noin 5 mm levyisestä ja 3 mm paksuisesta vartaasta, joka on katkennut toisessa päässä olevan mutkan kohdalta.

Palaneet luut

Tulisijan suulla olevan nokikuopan tienoilta löytyneet luun palat liittyvät selvästi tulisijaan ja ovat ilmeisesti tulisijaan heitettyjen ateriantähteiden jäännöksiä. Ne näyttävät olevan jonkin pienehkön eläimen selkänikamien osia.

Tasokaivausalueelta löytynyt yksittäinen luunpala (KM 28171:7) on tulkittu kivikautiseen asuinpaikkaan kuuluvaksi, kuten tasokaivausalueelta löytyneet iskokset ja saviastianpala.

³Bonds, Gunvor, Kritpipor från Ryssviken, Fataburen 1977, s. 33-66.

⁴Oswald, Adrian, English Trade Tobacco Piper, Archaeological News Letter, vol.III, No. 10., 1951, s.153-159.

Hioin

Tulisijan itäpuolelta, tulisijan seinän peruskiven vierestä kulttuurikerroksesta löydettiin hiomakivenä käytetty muodoltaan luontainen liuskekiven kappale. Kivi on hienorakeista, ruskeaa kivilajia, jokseenkin suorakulmaisen särmiön muotoinen ja kooltaan 14,5 cm x 5,5 cm x 3 cm. Kiven leveät lappeet ovat sileiksi hiotuneet. Hiointa ei voi esineenä eikä löytösuhteidensa perusteella varmasti ajoittaa: se voi olla peräisin alueella olevalta kivikautiselta asuinpaikalta tai historialliselta ajalta. Koska kivi löydettiin tulisijan yhteydestä, mutta ei sen rakenneosana, vaan sen seinän vierestä ilmeisesti joko siihen asetettuna tai muuten tulisijan rakentamisen jälkeen joutuneena, on todennäköistä, että hioin on ollut käytössä samaan aikaan tulisijan kanssa.

Keramiikan pala

Tasokaivausalueelta löytyneessä pienessä (0,8 g) saviastianpalassa (KM 28171:2) on sekoitteena karkeaa hiekkaa ja/tai kivimurskaa. Pala on melko kulunut ja siinä on vain vähän alkuperäistä astian pintaa, jolla ei näy koristelua. Saviaineksesta ja sekoitteesta päätellen pala voisi olla esimerkiksi kampakeramiikkaa, mutta tuskin historiallisen ajan keramiikkaa.

Iskokset

Tasokaivausalueelta löydettiin muutamia enemmän tai vähemmän selviä iskoksia, jotka liittyvät alueella olevaan kivikautiseen asuinpaikkaan. Selvimmin iskosmaisista ovat pienet kvartsin kappaleet (KM 28171:5 ja KM 28171:8) ja suurempi (40,5 g) möhkälemäinen lohkokappale (KM 28171:6). Nämä ovat terävasärmäisiä ja niiden lohkopinnat tuoreita. Neljäs talteen otettu mahdollinen kvartsi-iskos (KM 28171:4) on hyvin epävarma.

Tasokaivausalueelta löydettiin myös pieni (0,2g), lastumainen kiven palanen (KM 28171:3), jonka kiviaines on vaaleanharmaata ja läpikuultavaa, lasimaista. Pala on ilmeisesti piitä, vaikka tunnistamista vaikeuttaa se, että kaikki särmit ovat kuluneet pyöreiksi. Kappaleen kuluneisuus osoittaa ettei se ole lohjennut esimerkiksi tuluspiistä tulisijan käyttöaikana. Se voi olla esimerkiksi rantavedessä hioutunut pii-iskos.

Tulokset

Muinajäännöksen muodostuminen

Vaiheet ennen tulisijan rakentamista

Tervahaudanlahden rannalta löydettyjen kvartsi-iskosten ja muutamien kaivauksessa talteen otettujen löytöjen perusteella näyttää siltä, että röykkiön ympäristössä on ollut esihistoriallinen asuinpaikka. Kaivauksessa siitä ei havaittu muuta merkkiä kuin edellä mainitut yksittäiset löydöt. Kuten myöhemmin esitetään, tutkittu kulttuurikerros näyttää muodostuneen vasta tulisijan rakentamisen jälkeen.

Tulisijan seinien pohjakivien alla oleva ohut kulttuurikerros viittaa siihen, että paikalla on myös juuri ennen tulisijan rakentamista ollut jotain ihmistoimintaa. Tämä on voinut liittyä suoranaisesti alueen raivaamiseen tulisijan rakentamisen yhteydessä. Pohjoisseinän alla havaittu pieniä hiilenpalasia sisältävä kerros viittaa tulen pitoon. Etelä- ja itäseinien

alla olevat ohuet, kirjavat kulttuurikerroksen näköiset kerrostumat voisivat olla myös osittain sekoittuneita jäännöksiä paikalta poistetun pintaturpeen alaosista.

Tulisijan rakenne

Tulisija on rakennettu suoraan maan pinnalle, josta pintaturve on ensin poistettu. Kivet on todennäköisesti tuotu noin 20 m päässä lounaassa olevasta kivistä harjunninteestä. Tulisijan seinät on rakennettu latomalla kivistä kaksi sisäkkäistä, U-kirjaimen muotoista muuria. Muurauksessa ei ole käytetty savea tai muuta laastia, vaan kivien välit on täytetty hiekalla. Seiniä on säilynyt ehjänä ainakin kahden kivikerroksen (35-40 cm) korkeudelta tulisijan eteläosassa. Tulipesän puolella kivet on sovitettu tiiviisti yhteen (valokuvat 22 ja 26), ulkomuuri on ladottu paljon epämääräisemmin.

Tulisijan yläosa on sortunut eikä sen rakennetta voi varmasti päätellä. Kansatieteellisissä yhteyksissä tiedetään tilapäis- ja sesonkiasumusten tulisijoina Suomessa käytetyin kiukaita ja harvemmin avoimia liesiä⁵. Luonnonkivistä rakennetuissa kiukaissa on erotettu eri tyyppisiä sen mukaan, miten tulipesän katto on rakennettu. Länsi-Suomessa se on yleensä tehty suurista, koko tulipesän yli ulottuvista (tai tulipesän keskilinjalla toisiinsa nojaavista) kivistä. Itä-Suomessa tulipesän katto on rakennettu holvaamalla, joskus myös kaventamalla (valeholvia käyttäen)⁶. Tutkitun tulisijan tulipesän leveys on noin 60 cm. Röykkiössä ei ollut niin suuria kiviä, että niistä olisi voitu muodostaa tulipesään katto käyttämättä holvaustekniikkaa. Toisaalta ehjänä säilynyt tulipesän eteläseinä ulottuu jokseenkin pystysuorana niin ylös, että mahdollisen holvin olisi täytynyt olla korkea, likimain yhtä korkea kuin röykkiö ennen kaivausta. Profiilien perusteella näyttää siltä, ettei röykkiössä ollut paikaltaan siirtynyt aines riittäisi holvin muodostamiseen. Lisäksi on muistettava, että huomattava osa tulipesään romahtaneesta aineksesta on hiekkaa, mikä edelleen pienentää kantavaan rakenteeseen käytettävissä olevan kiviaineksen määrää. Ei ole myöskään mitään syytä olettaa, että röykkiöstä olisi siirretty kiviä muualle. Näyttää siis todennäköisemmältä, että tulisija on ollut ylhäältä avoin liesi.

Mielenkiintoinen piirre tulisijan rakenteessa on hiekan runsaus. Kaikki röykkiössä ollut hiekka oli samanlaista, harmaan ruskeaa ja selvästi likaista, mutta homogeenista. Se erosi selvästi tulisijan ympärillä olevan kulttuurikerroksen hiekasta, joka (lukuun ottamatta röykkiön ympäristön ylintä, röykkiöstä valunutta hiekkakerrosta) oli ruskeampaa ja varsinkin yläosasta kirjavampaa, punertavaa ja paikoin nokista. Kulttuurikerroksen hiekassa oli myös kauttaaltaan enemmän hiilen muruja kuin röykkiön hiekassa, jossa niitä oli vain vähän. Eniten röykkiön hiekka muistutti tulisijan pohjoisosasta seinän pohjakiven alta paljastunutta hiilen muruja ja ilmeisesti tuhkaa sisältävää ohutta harmaata kerrosta, vaikka tulenpidon jäljet röykkiön hiekassa eivät olleetkaan näin selviä. Se että hiekka röykkiössä oli samanlaista kaikkialla, myös paikoillaan säilyneiden alimpien seinäkivien väleissä, viittaa siihen, että se on alunperin

⁵N. Valonen, Zur Geschichte der finnischen Wohnstube, Suomalais-Ugrilaisen seuran toimituksia 133, Helsinki 1963, s. 440

⁶I. Talve. Bastu och torkhus i Nordeuropa, Nordiska Museets Handlingar: 53, Stockholm 1960, s. 314-322

kuulunut tulisijan rakenteeseen. Koska hiekka on hyvin pehmeää ja irtonaista, sillä ei ole voinut olla merkitystä "muurauslaastina" tai muutenkaan kantavissa rakenteissa, vaan sen on täytynyt toimia pelkästään täyteaineena. Hiekan suuri määrä sekä röykkiössä että sen ympärille kulttuurikerroksen päälle valuneena (katso tason I kartta) on ongelmallista tulisijan rakenteen kannalta. Riippumatta siitä oliko tulisija kiuas vai avoin liesi, siinä ei voi olettaa olleen tilaa näin suurelle määrälle täyteainetta. Hiekan suuren määrän voisi ehkä selittää niin, että tulisijan ympärillä on ollut nyttemmin hävinnyt, esimerkiksi puinen kehys, joka on täytetty hiekalla, tai niin, että rakennuksen nurkassa olleen tulisijan ja seinien väli on täytetty hiekalla. Tällainen rakenne olisi voinut olla käytännöllinen ainakin avolieden yhteydessä, koska sen sivuille olisi muodostunut pöytämaiset tasot. Selviä merkkejä sellaisesta ei kuitenkaan kaivauksessa havaittu.

Tulisijan käyttö

Koska tulisijan arinaan on lisätty ainakin yksi uusi kerros kiviä entisten täysin hajalle palaneiden päälle, tulisijaa on varmaankin käytetty useampia kertoja. Tarkemmin tulisijan käyttöajan pituutta ei kaivaushavaintojen perusteella suoranaisesti voi päätellä. Tulisijan koko ja sen rakentamisen vaatima työmäärä viittaavat kuitenkin siihen, ettei sitä ole rakennettu aivan satunnaista tarvetta varten. Itse asiassa on vaikea kuvitella miksi tällaista tulisijaa olisi rakennettu muuten kuin rakennuksen yhteyteen. Mahdollisesta rakennuksesta ei kaivauksessa kuitenkaan havaittu mitään varmoja jälkiä, vaikka muutamat suurehkot hiiltyneet puunkappaleet tulisijan ulkopuolella voivatkin sellaiseen viitata (katso esim. tason II kartta (1:20), $x = 101,50$, $y = 105,30$).

Tulisijan arinasta löytyi vain vähän hiiltä, sekini enimmäkseen ylimpien arinakivien välistä ja alta, eikä arinan päältä. Tämän perusteella näyttää siltä, että tulisija on puhdistettu viimeisen käyttökerran jälkeen. Saman vaikutelman saa löytöjen jakautumisesta. Tuluspii, palaneet liitupiipun kappaleet ja palanut luu löytyivät uunin suun edessä olevasta nokimaakuopasta, johon ilmeisesti on vedetty tuhkaa ja hiiliä arinalta. Yksi liitupiipun pala löytyi tulisijan perältä seinäkivien kolosta. Arinalta sen sijaan ei löytynyt mitään tuleen heitettyä. Löydetyt liitupiipun palat ovat kahdesta erillisestä osasta piippua, ja muodostavat vain pienen osan koko piipusta. Tuntuisi todennäköisimmältä, että piipun rikkouduttua koko piippu tai ainakin suurin osa siitä olisi tullut heitetyksi tuleen. Ilmeisesti piipun puuttuvat osat on poistettu tulisijasta. Muutenkin tulisijan ympäristöstä löytyi muihin tämän tyyppisiin kohteisiin⁷ verrattuna varsin vähän asumiseen liittyvää jätettä, kuten palanutta luuta. Tämä voi viitata siihen, että paikka on ollut käytössä vain lyhyen ajan. Ellei sitten syynä ole poikkeuksellisen siistit asukkaat, joiden tunkio ei osunut kaivausalueelle.

---

⁷"Tämän tyyppisellä kohteella" tarkoitetaan tässä historiallisen ajan ja rautakauden erilaisten tilapäisasumusten tulisijoja, joiden tienoilta yleensä näyttää löytyvän paljon enemmän tai vähemmän palanutta luuta ja muuta jätettä. Esim. Timo Sepänmaa, Enonkoski Pitkälähti, Röykkiökaivaus 1993. Kaivauskertomus valmisteilla. Mirja Miettinen, Pihtiputaan Hämeensaari, Lapinraunioita ja hiidenkiukaita, Kansallismuseossa 17.10.1991 pidetyn "epämääräisiä kivröykkiöitä" koskevan seminaarin alustukset (toim. Paula Purhonen). Museovirasto Arkeologian osasto julkaisu N:o 13, 1993.

Tulisijan myöhemmät vaiheet ja kulttuurikerros

Jossakin vaiheessa tulisija on jäänyt luonnonvoimien armoille ja alkanut sortua. Ilmeisesti ongenkoukku ja sen yhteydestä löydetyt kuparin palat ovat joutuneet tässä vaiheessa röykkiön pintakivien alle. Varmasti ei voida päätellä ovatko ne olleet tulisijan päällä jo sen käyttöaikana, mikä tietysti tuntuisi todennäköiseltä, vai onko joku jättänyt ne myöhemmin jo hylättyyn tulisijaan. Viimeksi mainitun vaihtoehdon puolesta saattaisi puhua se, että kuparin palat on tehty kupariputkesta, joka tuntuu melko modernilta materiaaliilta. /AA

Tulisijan sortuessa sen rakenteissa ollut harmaanruskea hiekka on valunut osittain tulisijan ympäristöön vaihtelevan paksuiseksi kerrokseksi. Tämä kerros yhdessä alla olevan likamaakerroksen yläosan kanssa muodostaa tasossa epäsäännöllisiä kuvioita. Niistä tuskin voi päätellä muuta kuin, että alla olevan likamaakerroksen yläpinta on epätasainen. Samassa tasossa todettiin myös muutamia 5-10 cm läpimittaisia puhtaan keltaisen hiekan laikkuja. Nämä eivät ulottuneet syvemmälle likamaahan, joten niiden on täytynyt joutua likamaan pinnalle myöhäisessä vaiheessa. Usein harmaanruskea hiekka rajautuu nokiseen likamaahan, joka kauempana muuttuu vaaleammaksi. Ilmeisesti likamaakerroksen pinnassa on ohut nokinen kerros. Likamaakerroksen homogenisoituminen alaspäin mentäessä oli havaittavissa myös kaivauksen myöhemmissä vaiheissa esimerkiksi hiilen esiintymisen osalta, ja kerroksen alaosa vaikutti siten voimakkaammin sekoittuneelta kuin kirjava pinta. Tämä viittaa siihen, että likamaakerroksen pinnan epätasaisuus ja nokisuus liittyvät tulisijan viimeisiin vaiheisiin.

Likamaakerroksen alta tuli esiin pohjamaa, jossa oli havaittavissa selviä rantamuodostumia, korkeuskäyrien suuntaisia karkeamman, vaaleaksi huuhtoutuneen soran ja hiekan vyöhykkeitä ja niiden välissä hienoa keltaisempaa hiekkaa. Se, kuinka suurelta osin likamaakerroksen hiekka oli joutunut rantamuodostumien päälle luontaisesti, esimerkiksi nousevan vedenpinnan ylempänä aiheuttaman eroosion tuloksena, tai ihmistoiminnan tuloksena, ei likamaakerroksen sekoittuneisuuden vuoksi ollut pääteltävissä. Tulisijan seinien peruskivet olivat suurelta osin likamaan yläpinnan alapuolella, joten ainakin tulisijan lähiympäristöön maata on tulisijan käyttöaikana kertynyt runsaasti. Toisaalta sitä on voitu myös poistaa tulisijaa rakennettaessa.

Röykkiön ajoitus ja tarkoitus

Tutkittu maansekainen kivröykkiö on ollut tulisija, joka on siitä löytyneiden liitupiipun kappaleiden perusteella ollut käytössä 1600-luvun alun ja 1800-luvun jälkipuoliskon välisenä aikana, todennäköisimmin kuitenkin 1600-luvun lopulla tai 1700-luvun alussa. Koska röykkiötä ympäröivä kulttuurikerros ei jatku tulisijan seinien alle, se on muodostunut tulisijan käyttöaikana. Kaivauksen yhteydessä ei havaittu varmoja merkkejä rakennuksesta, johon tulisija olisi voinut liittyä. Tämä voi johtua tasokaivausalueen pienuudesta. Toisaalta kivijalattomasta puurakennuksesta, joka olisi lahonnut paikoilleen tai siirretty muualle, niitä ei välttämättä edes olisi jäänyt. Tulisijan rakennustavasta ja muiden rakennusjäännösten puuttumisesta päätellen, ja koska paikalla ei maaperän karuuden takia ole varmaankaan harjoitettu maataloutta, kyseessä on ilmeisesti ollut sesonkiluonteinen tai väliaikainen asuminen. Röykkiö kuuluu näin ollen muinaisjäännöstyyppiin, jota arkeologit Järvi-Suomessa ovat tavanneet kutsua kalasaunankiukaaksi.

Tässä tapauksessa ei välttämättä voida puhua kiukaasta. Kaivaushavaintojen perusteella näyttää todennäköisemmältä, että tulisija on ollut ylhäältä avoin liesi, jonka tulipesän ympäri on rakennettu U-kirjaimen muotoon kivistä ladottu noin puolen metrin korkuinen seinä. Mielenkiintoinen piirre tulisijan rakenteessa on myös hiekan runsas esiintyminen. Kaivaus ei selvittänyt sen tarkoitusta ja alkuperäistä sijaintia tulisijassa. Tulivissa tämän tyyppisten kohteiden kaivauksissa kannattaisi ehkä kiinnittää huomiota tulisijojen rakenteen selvittämiseen.

Tervahaudanlahden röykkiökin saattaa tosiaan olla jäännös kalasaunan tai erämajan tulisijasta. Röykkiöstä löydetty ongenkoukku viittaa suoraan kalastuksen harjoittamiseen, sikäli kuin se on peräisin tulisijan käyttöajalta. Röykkiön sijainti ja oletettu käyttöaika saattavat kuitenkin viitata muihinkin käyttötarkoituksiin. Röykkiö sijaitsee vain kahden kilometrin päässä Utulan kylästä, joka on ollut asuttu jo 1500-luvulla. Todennäköisimmältä tuntuisi, että Tervahaudanlahden rannat ja läheiset vesialueet ovat jo tulisijan käyttöaikana kuuluneet Utulan kylän taloille ja olleet Utulan asukkaiden käytössä. Heillä tuskin olisi ollut aihetta rakentaa erillisiä asumuksia kalastusta ja eränkäyntiä varten näin lähelle vakinaisia asuinpaikkojaan. Jos alue kuitenkin olisi ollut jonkun kauempana asuvan omistuksessa, asumus olisi voinut toimia kauempaa suoritettavan eräretkeilyn tukikohtana. Tällainen kaukoretkely ei ehkä kuitenkaan oikein sovi näin etelässä oletetun käyttöajan kuvaan, vaan paremminkin keskiajalle ja 1500-luvulle. Erään vihjeen asumuksen käyttötarkoituksesta saattaa antaa paikannimi, Tervahaudanlahti. Tervanpoltto oli Saimaan alueella tärkein rahaa tuottava elinkeino 1600-luvulla ja vielä 1700-luvun ensimmäisinä vuosina. Tervanpoltto vaati ainakin tervahaudan lataamisen ja polttamisen aikana pitkäaikaista oleskelua työmaalla, palavan haudan vartioiminen ehkä useamman henkilön ympärivuorokautista vuorotyötä. Tämä saattaisi riittää syyksi rakentaa jonkinlainen "taukotupa", jos lähimpään asutukseen on matkaa parikin kilometriä, kuten tässä tapauksessa. Kaivaukseen liittyneen yleiskartoituksen yhteydessä ei havaittu varmoja tervahautoja. Röykkiöstä noin sata metriä kaakkoon on kuitenkin kaksi muutaman metrin läpimittaista pyöreähköä, suppilomaista kuoppaa, jotka saattaisivat olla tervahautoja. Niiden lähellä on myös kaksi pienempää suorakuilmaista kuoppaa. Joka tapauksessa paikan nimen perusteella voidaan olla melko varmoja, että alueella on harjoitettu tervanpolttoa.

Turussa 25.5.1994

Antti Bilund

Antti Bilund, fil.yo.

VAAITUSPÖYTÄKIRJA

Työ	Ruokolahti, Utula, Tervahaudanlahti, kaivausten korkeuskiintopisteen korkeuden määrittäminen
Mittaajat	Antti Bilund ja Sulo Siitonen
Paikka ja aika	Ruokolahti, Utula ja Kutveleen kanava 15.9.1993
Sää	Aurinkoista, kohtalaista tuulta
Lähtöpisteen tunnus	843277 (Kutveleen kanavan itärannalla, merkitty peruskarttaan Pk 3143 10)
Lähtöpisteen korkeus	77,78 (peruskartan mukaan)
Sulkupisteen tunnus	Vaaitusjonoa ei suljettu
Sulkupisteen korkeus	-
Korkeusjärjestelmä	N 60
Mittauskoje	Lappeenrannan kaupungilta lainattu tyypiltään tuntematon, ilmeisesti venäläinen vaaituskone

Mittaus suoritettiin siirtämällä korkeus kiintopisteestä 843277 Kutveleessä Saimaan pintaan ja Saimaan pinnasta kaivausten kiintopisteeseen Tervahaudanlahdessa. Koska vaaitusjono on lyhyt, vain kaksi koneasemaa, yksi kummasasakin päässä, ei sitä suljettu, vaan mittaus suoritettiin vain yhteen suuntaan. Aaltoilu vaikeutti vedenpinnan määrittäystä Kutveleessä. Tästä aiheutuva korkeusvirhe lienee kuitenkin korkeintaan muutamia senttimetrejä.

Koneen asema numero	Lukema taakse	Lukema eteen	Latan asema numero	Etäisyys m	Huomautuksia
1	359	-	1	11	Kiintopiste numero 843277 Kutveleessä
1	-	195	2	6	Saimaan pinta Kutveleessä, vähän aaltoja
2	014	-	2	60	Saimaan pinta Tervahaudanlahdessa
2	-	299	3	9	Kaivausten korkeuskiintopiste
Summa	373	494		86	

Korkeusero: loppupisteen korkeus - alkupisteen korkeus = 494 - 373 = 121 = 1,21 m.

Kaivausten kiintopisteen korkeus = loppupisteen korkeus = alkupisteen korkeus + korkeusero = 77,78 m + 1,21 m = 78,99 m

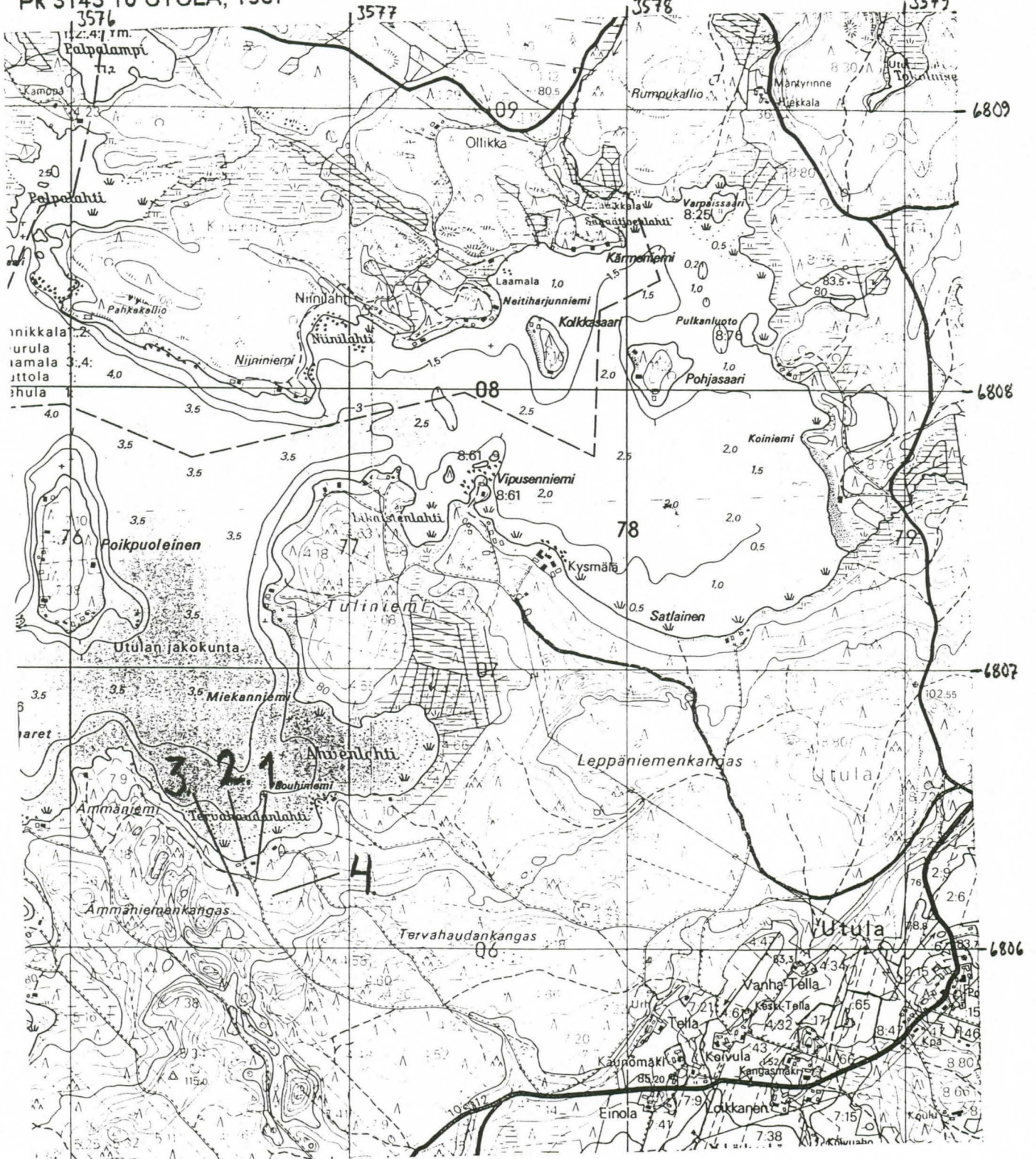
RUOKOLAHTI, Utula, Tervahaudanlahti

kiviröykkiön kaivaus

- 1. kiviröykkiö
- 2. iskosten löytöpaikka } A
- 3. pyyntikuoppa B
- 4. kuoppia, terva- ja/tai hiilihautoja ?

PK 3143 10 UTULA, 1987

1:20000

RUOKOLAHTI UTULA, TERVAHAUDANLAHTI

Maansekaisen kiviröykkiön kaivaus 1993
Antti Bilund

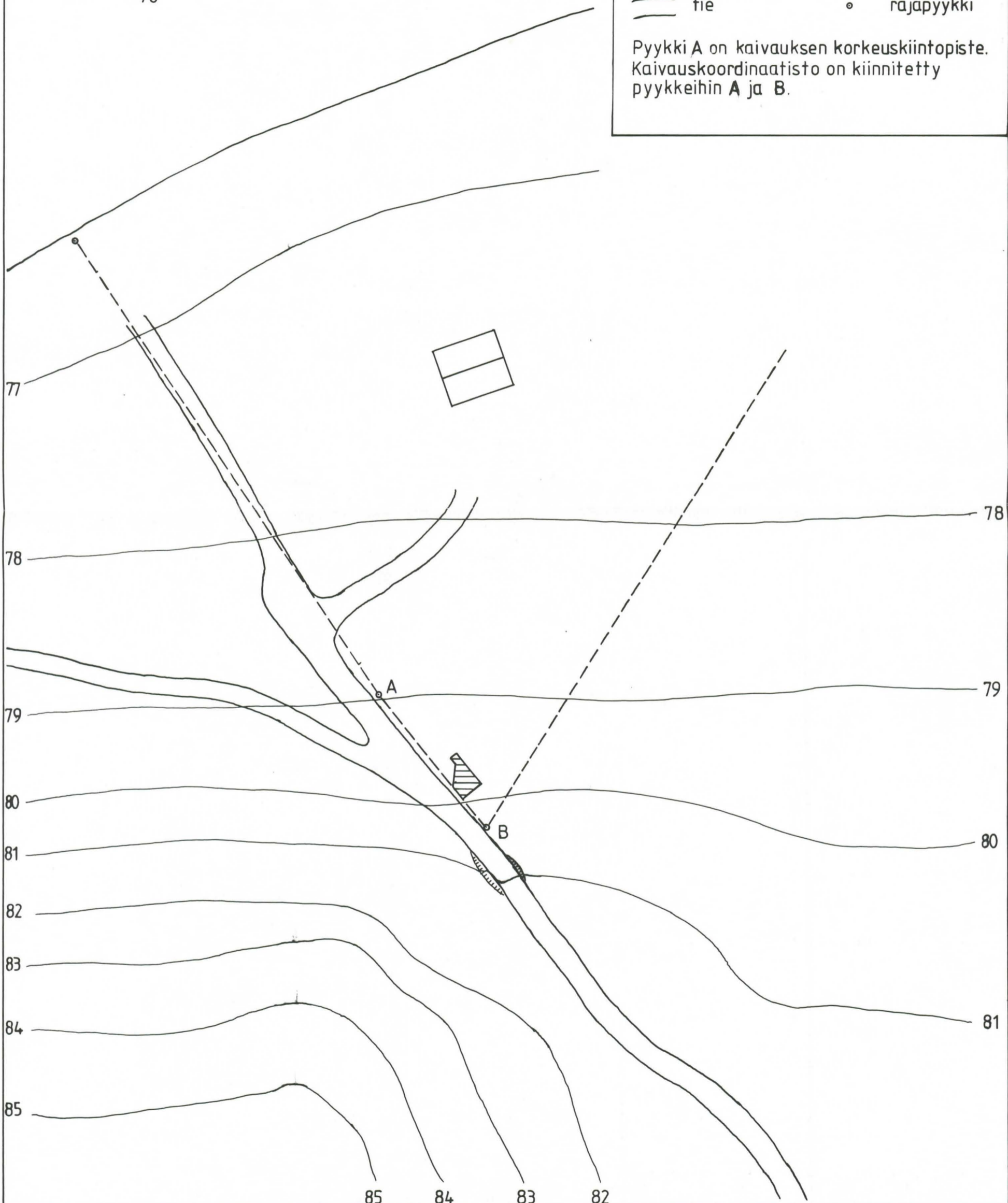
Yleiskartta mk 1:500

	kaivausalue		leikkaus
	rakennus		tontin raja
	tie		rajapyykki

Pyykki A on kaivauksen korkeuskiintopiste.
Kaivauskoordinaatisto on kiinnitetty
pyykkeihin A ja B.

SAIMAA
76

nep

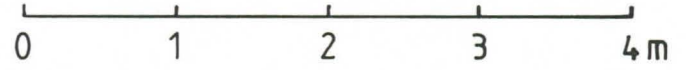

RUOKOLAHTI
UTULA
TERVAHAUDANLAHTI

Maansekaisen kiviroykkin kaivaus 1993
Antti Bilund

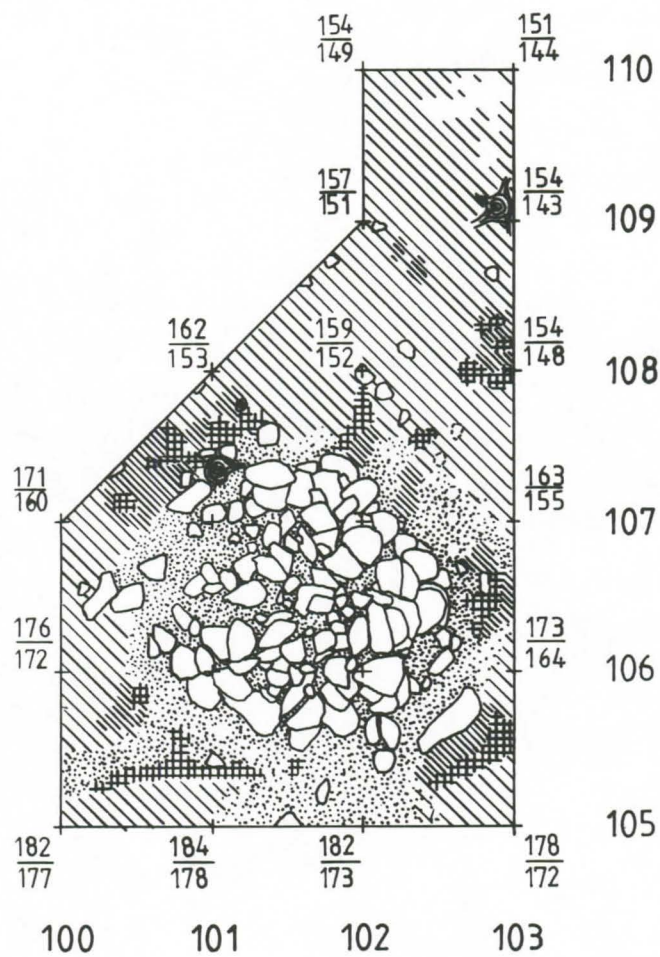
Röykkiön pinta ja taso 2 sekä
tasokaivausalueen tasot I ja II
Mk 1:50
Kp 092= 78,99

- ruskeanharmaa hiekka
- ruskea likamaa, vaalea
- ruskea likamaa, tumma, punertava
- ruskea likamaa, noensekainen
- palanut hiekka ja kivi
- hiilensekainen nokimaa
- puhdas keltainen hiekka
- puhdas pohjahiekka
- kanto

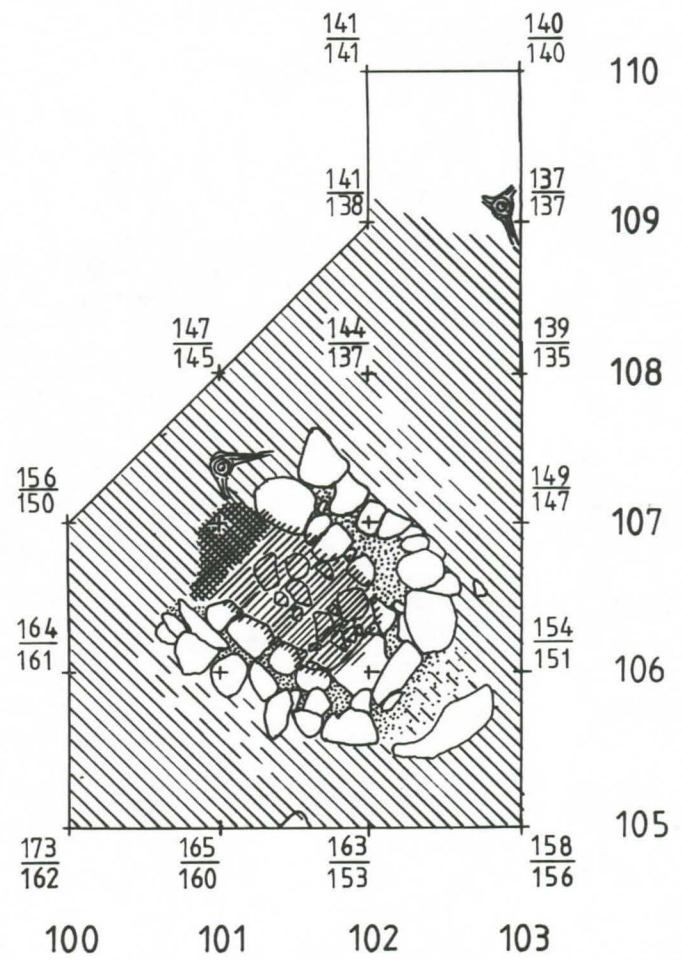
röykkiö: pinta turpeen poiston jälkeen
tasokaivausalue: taso I

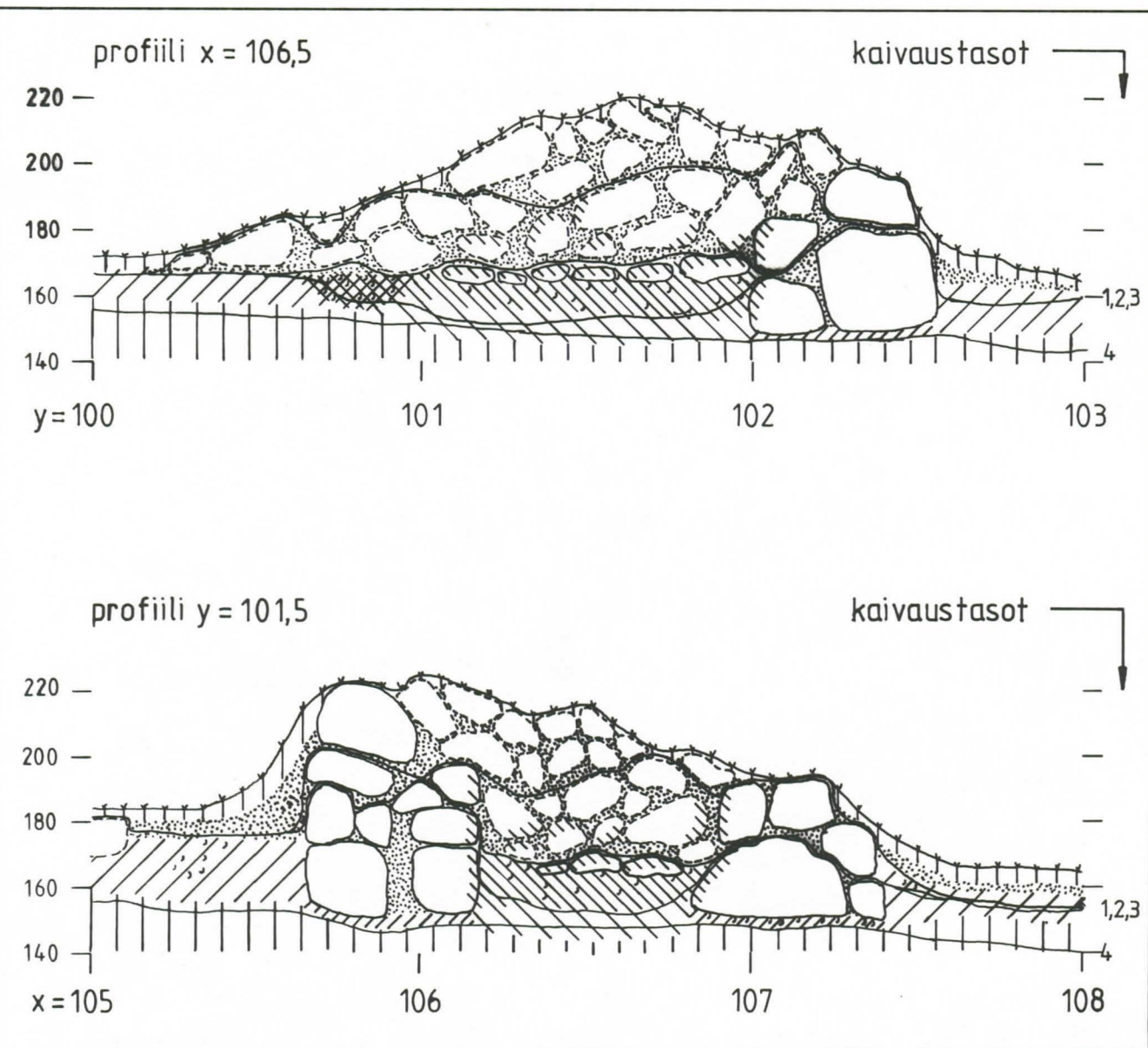
korkeusluvut: $\frac{\text{pinta}}{\text{taso I}}$

röykkiö: taso 2
tasokaivausalue: taso II

korkeusluvut: $\frac{\text{taso II}}{\text{taso III (pohja)}}$

röykkiö: taso 2
 tasokaivausalue: taso II

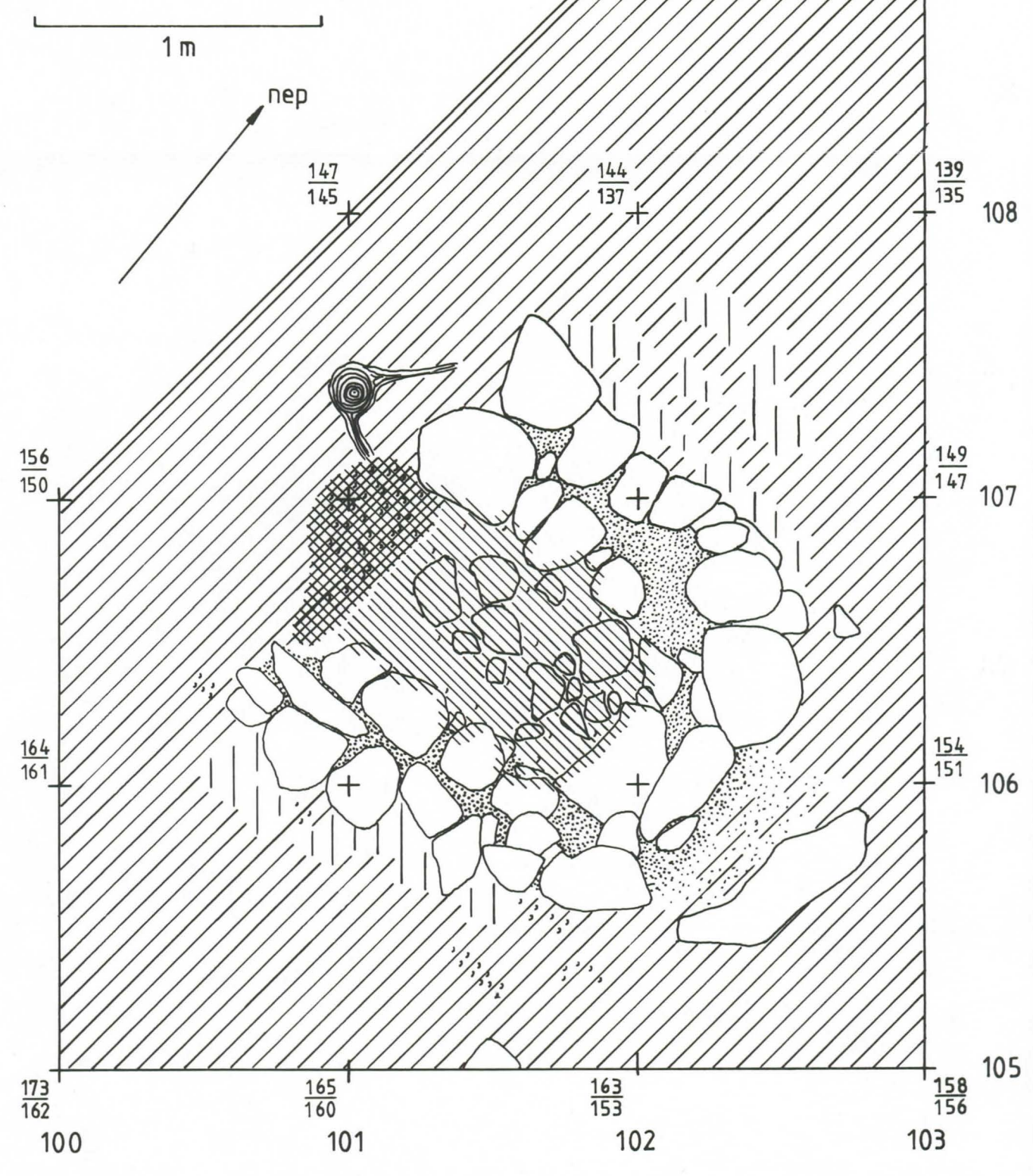
korkeusluvut: $\frac{\text{taso II}}{\text{taso III (pohja)}}$

**RUOKOLAHTI
 UTULA
 TERVAHAUDANLAHTI**
 Maansekaisen kivistöröykkiön
 kaivaus 1993
 Antti Bilund

Röykkiön taso 2, tasokaivaus-
 alueen taso II ja röykkiön
 profiilit
 Mk 1: 20
 Kp 092 = 78,99 m mpy

- TTTTT pintaturve
- ruskeanharmaa hiekka
- ruskea likamaa
- kirjava ruskea-ruskeanharmaa hiekka
- voimakkaasti palanut hiekka ja palanut kivi
- palanut pohjahiekka
- puhdas pohjahiekka
- hiiltä
- kanto
- nokimaa

Katkoviivalla piirretyt kivet
 profiileissa kuvaavat alkuperäiseltä paikaltaan siirtyneitä kiviä, eikä yksittäisten kivien koko ja muoto ole tarkasti esitetty.

VALOKUVALUETTELO

Ruokolahti, Utula, Tervahaudanlahti, kiviröykkiön kaivaus 15.-18.9.1993

Kaikki kuvat on ottanut Antti Bilund. Kuvat säilytetään Ruokolahti-Seuran arkistossa.

1. Röykkiö ennen kaivausta. Kuvattu pohjoisluoteesta noin 5 m päästä. 15.9.1993.
2. Röykkiö ennen kaivausta. Kuvattu lännestä noin 8 m päästä. 15.9.1993.
3. Tuleva kaivausalue tien oikealla puolella varusteiden takana. Ämmäniementie kääntyy luoteeseen vasemmalle. Suora tie johtaa rantaan Alasvuon huvilatontin länsireunaa pitkin. Alasvuon huvilan katto näkyy oikealla metsän takana. Kuvattu etelästä. 15.9.1993.
4. Sulo Siitonen pitää lattaa kaivausten korkeuskiintopisteellä, joka on Alasvuon tontin rajapyykin yläpinnalla. Kaivausalue jää juuri kuvan oikean reunan ulkopuolelle. Ämmäniementie kääntyy luoteeseen vasemmalle. Alasvuon huvila näkyy metsän takana. Kuvattu lounaasta. 15.9.1993.
5. Sulo Siitonen pitää lattaa kaivausten korkeuskiintopisteellä, joka on Alasvuon tontin rajapyykin yläpinnalla. Tuleva kaivausalue tien oikealla puolella varusteiden takana. Ämmäniementie kääntyy luoteeseen vasemmalle. Suora tie johtaa rantaan Alasvuon huvilatontin länsireunaa pitkin. Kuvattu etelästä. 15.9.1993.
6. Röykkiö pinnalla olleen sammalen poistamisen jälkeen. Koillis- ja lounaisreunojen pystysuora seinämäinen rakenne näkyy röykkiön sivuilla. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu itäkaakosta noin 5 m päästä. 16.9.1993.
7. Röykkiö pinnalla olleen sammalen poistamisen jälkeen. Koillis- ja lounaisreunojen pystysuora seinämäinen rakenne näkyy röykkiön sivuilla. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu itäkaakosta noin 5 m päästä. 16.9.1993.
8. Röykkiö pinnalla olleen sammaleen poistamisen jälkeen. Etualalla näkyvä röykkiön luoreisreuna on matala, ei seinämäinen. Luoteisreunalla ja keskellä on kivien välissä runsaasti hiekkaa. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu luoteesta noin 5 m päästä. 16.9.1993.
9. Röykkiö pinnalla olleen sammaleen poistamisen jälkeen. Vasemmalla näkyvä röykkiön luoreisreuna on matala, ei seinämäinen. Oikealla lounaisreunan seinämäistä kiveystä. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu lännestä noin 5 m päästä. 16.9.1993.
10. Röykkiö pinnalla olleen sammaleen poistamisen jälkeen. Vasemmalla näkyvä röykkiön luoreisreuna on matala, ei seinämäinen. Oikealla lounaisreunan seinämäistä kiveystä. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu lounaasta noin 10 m päästä. 16.9.1993.
11. Röykkiö pinnalla olleen sammaleen poistamisen jälkeen. Oikealla näkyvä röykkiön luoreisreuna on matala, ei seinämäinen, ja kivien välissä runsaasti hiekkaa. Vasemmalla koillisreunan seinämäistä kiveystä. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu pohjoisesta noin 5 m päästä. 16.9.1993.
12. Ruutu $x = 2-3$, $y = 9-10$, kaivettu yksi kerros. Ruudun koilliskulmassa näkyy vaalea kuviö. Kuvattu lännestä. 17.9.1993.
13. Ruutu $x = 2-3$, $y = 7-8$, kaivettu yksi kerros. Vasemmalla röykkiön itälaita. Keskellä näkyy jono vaaleita täpliä, jotka erottuvat selvästi tummasta kulttuurikerroksesta. Täplissä on puhdasta keltaista hiekkaa. Kuvattu etelästä. 17.9.1993.
14. Röykkiö pinnalla olleen sammalen poistamisen jälkeen. Koillis- ja lounaisreunojen pystysuora seinämäinen rakenne näkyy röykkiön sivuilla. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu itäkaakosta noin 5 m päästä. 17.9.1993.

15. Röykkiö ensimmäisen kerroksen kaivamisen jälkeen. Röykkiön osittain sortunut kaakkoisreuna. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu koillisesta. 17.9.1993.
16. Röykkiö ensimmäisen kerroksen kaivamisen jälkeen. Röykkiön sisäosassa on runsaasti hiekkaa. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu länsiluoteesta noin 8 m päästä. 17.9.1993.
17. Röykkiön itäosa ensimmäisen kerroksen kaivamisen jälkeen. Röykkiön sisäosassa on runsaasti hiekkaa. Kuvattu etelästä. 17.9.1993.
18. Röykkiön itäosa ensimmäisen kerroksen kaivamisen jälkeen. Röykkiön sisäosassa on runsaasti hiekkaa. Kuvattu idästä. 17.9.1993.
19. Röykkiö toisen kerroksen kaivamisen jälkeen. Arinakiveys alkaa tulla esille. Röykkiön reunoilta on tullut esille alkuperäisellä paikoillaan oleva seinäkiveys, joka muodostuu kahdesta sisäkkäisestä kivirivistä. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu luoteesta noin 3 m päästä. 17.9.1993.
20. Röykkiö toisen kerroksen kaivamisen jälkeen. Arinakiveys alkaa tulla esille. Röykkiön reunoilta on tullut esille alkuperäisellä paikoillaan oleva seinäkiveys, joka muodostuu kahdesta sisäkkäisestä kivirivistä. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu lounaasta noin 3 m päästä. 17.9.1993.
21. Röykkiön keskiosa kolmannen kerroksen kaivamisen jälkeen. Lieden arinakiveys on kaivettu pois lähes kokonaan. Valkeat täplät ovat kaivauslastan rikkomien palaneiden kivien rippeitä. Tumma alue on arinakivien välissä olevaa hiilen ja tuhkan sekaista maata ja vaaleat sen alta esiin tulevaa punaiseksi palanutta pohjahiekkaa. Vasemmassa laidassa liitupiipun paloja löytöpaikallaan. Kuvattu lounaasta. 17.9.1993.
22. Röykkiö kolmannen kerroksen kaivamisen jälkeen. Lieden arinakiveys on kaivettu pois lähes kokonaan. Oikealla liedn suulla nokiläikässä liitupiipun paloja löytöpaikallaan. Huomaa tiiviisti ladottu seinäkiveys tulipesän toisella puolella. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu koillisesta noin 3 m päästä. 17.9.1993.
23. Liitupiipun paloja löytöpaikallaan nokiläikässä liedn suun edessä. Kuvattu luoteesta. 17.9.1993.
24. Röykkiö kolmannen kerroksen kaivamisen jälkeen. Lieden arinakiveys on kaivettu pois lähes kokonaan. Tasokaivausalueelta kaivettu yksi kerros. Kuvattu luoteesta noin 5 m päästä. 17.9.1993.
25. Röykkiö neljännen kerroksen kaivamisen jälkeen. Lieden sisältä on kaivettu pois palanutta pohjahiekkaa hieman alimpien seinäkivien pohjatason alapuolelle. Tasokaivausalue kaivettu pohjaan. Kuvattu luoteesta noin 3 m päästä. 18.9.1993.
26. Röykkiö neljännen kerroksen kaivamisen jälkeen. Tasokaivausalue kaivettu pohjaan. Kuvattu pohjoiskoillisesta noin 8 m päästä. 18.9.1993.
27. Röykkiö neljännen kerroksen kaivamisen jälkeen. Tasokaivausalue kaivettu pohjaan. Kuvattu itäkaakosta noin 5 m päästä. 18.9.1993.
28. Leikkaus lounaisseinän pohjakivien alapuolisesta hiekasta profiililinjan kohdalta. Poistetun pohjakiven alla on 2-3 cm paksuinen ruskeanharmaa kulttuurikerros ja sen alla puhdas hiekka (kerrokset erottuvat kuvassa heikosti, kulttuurikerros kirjavana kerroksena jäljellä olevien kivien alareunan tasalta alaspäin, puhdas hiekka yksivärisen tummana). Taustalla liedn pohjaan kaivettu sisäosa. Kuvattu etelästä. 18.9.1993.